

СІНТАГМАТЫЧНАЕ ПОЛЕ КАНЦЭПТУ “КАХАННЕ” Ў БЕЛАРУСКАЙ ЖАНОЧАЙ ПАЭЗІІ

Л. М. Мазуркевіч
(Мазыр, Беларусь)

У артыкуле аналізуецца сінтагматычнае поле канцэпту “каханне” ў вершаваных тэкстах, што дазваляе прасачыць ступень праяўлення кахання і гаварыць пра пэўную сімволіку кахання і такія яго ўяўныя адметнасці, якія замацаваліся за гэтым паняццем і існуюць у свядомасці людзей.

Ключавыя словы; канцэпт, сінтагматычнае поле, кантэкст, словаспалучэнне

В статье анализируется синтагматическое поле концепта “любовь” в стихотворных текстах, что позволяет проследить степень проявления любви и говорить об определенной символике любви и таких её различий, которые закрепились за этим понятием и существуют в сознании людей.

Ключевые слова; концепт, синтагматическое поле, контекст, словосочетание.

The article deals with the syntagmatic field of the concept “love” in the verse texts, it helps to trace the degree of love expression and it defines the certain symbols of love and such vivid peculiarities, which are typical for this notion and exist in humans' minds.

Key words: concept, syntagmatic field, context, word combination.

Сінтагматычнае поле дэманструе магчымасці спалучальнасці пэўнага слова і ўяўляе сабой сукупнасць канкрэтных спалучэнняў, якія валодаюць пэўным сэнсам. Сінтагматычны аспект даследавання мовы прадугледжвае вывучэнне моўных адзінак у лінейным радзе, у тых рэальных адносінах, з якімі яны звязаны ў тэксце [1].

Традыцыйна праз слова *каханне* суадносяцца паміж сабой некалькі значэнняў: ‘пачуццё’, ‘сардэчная схільнасць’, ‘прызнасць да чалавека другога полу’. *Каханне* як

лінгвакультурны канцэпт належыць да катэгорыі пачуццяў. Канцэпт “*каханне*” ўтвараюць словы, якія маюць асацыятыўнае значэнне ‘*каханне*’. Акрэсленае поле ў творах такіх беларускіх паэтак, як Г. Каржанеўская, Н. Мацяш, Я. Янішчыц, Р. Баравікова прадстаўлена пераважна назоўнікамі *любоў*, *пачуццё*, *пяшчота*.

Кантэксты з канцэптам “*каханне*”, выбраныя з твораў пазначаных аўтарак, паводле адметнасцей словаспалучэння можна падзяліць на асобныя групы. Так, з ім

спалучаюцца дзеясловы рознага семантычнага нападзення. Спалучальнасць слоў *каханне, любоў, пачуццё, пяшчота* з дзеясловамі розных семантычных і граматычных характарыстык дазваляе прасачыць не толькі адметнасці словаўжывання іх, але і адчуць глыбінныя эмоцыі паэтак, перажытыя ў пэўны адрэзак часу і ў пэўных абставінах. Перш за ўсё, гэта дзеясловы, што служаць для абазначэння пэўнага дзеяння, стану, якія, як правіла, выступаюць галоўным кампанентам у словазлучэннях з адзначанымі назоўнікамі або проста спалучаюцца з імі, утвараючы прэдыкатыўнае словазлучэнне: ... *Дзе я, нібы галачка на вадзе, / Трымалася на любові...* [2, 129]; *Не трэба, дружа, не свяці / Ты мне любоўю...* [2, 163]; *Гэта верасень блытае зноў / са спякотаю мокрую навесь, / бо калі адыходзіць любоў, / прачынаецца злая нянавісць...* [3, 74]; *Я пра гэта мала так пісала – / Уся любоў засталася ў душы...* [4, 128]; *Я страчвала зімою той каханне, / на справе – толькі пачынала жыць...* [5, 153]; *Слата, слата... а ў позірку чаканне, / бы феерверкам выбухне зіма... / Прымойца, як ясны дзень, каханне...* [3, 167]; *Ды гуд пчаліны, спеў і расцвітанне, – / усё не раз паўтарыцца ізноў, / а ты, хто даў сустрэчу і расстанне, / гаворыш: не вяртаецца любоў...* [4, 93]; *Няўжо мы некалі сабе даруем, / Што сірацілі наша пачуцце...* [6, 171]; *Каханне наша цешылі / Прасторы, а не сцены...* [7, 21].

Фіксуецца абмежаваная колькасць спалучэнняў з дзеясловамі маўлення: *Прашу. І не ўмею высока прасіць, / Тым болей выпрошваць пяшчоты* [8, 180]; *Вось гэтак жа з глыбін гадоў, / пад пераліў залетнай пташкі, / між дрэў бялюткаю рубашкай / азвецца першая любоў...* [9, 159].

У выяўленых спалучэннях прадстаўлены дзеясловы ў розных часавых формах. Так, дзеясловы ў форме прошлага і будучага часоў падкрэсліваюць глыбокае асэнсаванне жанчынай факта існавання кахання ў мінулым або дэманструюць жаданне (ці ўмовы) з'яўлення яго ў будучым: *Хацела вымераць любоў, / Я колькасна / Пяшчотных слоў. / Засведчыць можа толькі ціш / Маю памылку, – / ты маўчыш...* [10, 62]; *Сама вясна з'яднала нашы душы, / Сама любоў нас вынесла з агню...* [8, 70]; *Як агніста долю выкрасала / не адну ў лялістай той душы. / Я пра гэта мала так пісала – / Уся любоў засталася ў душы...* [4, 128]; *Гляджу на усё вачамі маладымі, / і гнеўнымі, і добрымі ўдвая... / Каханне і прынізіць, і ўзніме / пакуль у ім жыве душа мая...* [9, 208]; *Што не збылося – адасніцца, / за даляю не сцяна, а даль... / Пачуццям легка паўтарыцца...* [5, 136]; *Я страчвала зімою той*

каханне, / на справе – толькі пачынала жыць... [5, 153].

Дзеясловы ў форме цяперашняга часу найбольш поўна адлюстроўваюць эмоцыі, якія перажывае жанчыны непасрэдна ў момант закаханасці, што дазваляе выявіць асабістыя праявы пачуцця: *Волю маю ў абдымках трымае / Той, хто ні кроплі / любові не мае* [10, 178]; *Прашу. І не ўмею высока прасіць, / Тым болей выпрошваць пяшчоты* [11, 180]; *Што мяняецца хмараў навесь – / суцяшэнейка слабое, / Пакідаюць мне нянавісць: / сэрца плача па любові...* [3, 6].

Дзеясловы волевыяўлення і пажадання сведчаць пра значнасць для жанчыны менавіта гэтага пачуцця. Яны падкрэсліваюць імкненне яе да спазнання кахання і набывання каханага, абазначаюць балючыя перажыванні і душэўныя пакуты лірычнай гераіні: *Кажы ласкавія мне словы, / Дары пяшчоту мне сваю...* [6, 107]; *А быў пасаг мой не зусім заможны: / Вось толькі крылы лёгкіх рук (броў, / У самы смутны час, у час трывожны / Ўзідзі, любоў!...* [8, 118]; – *Скажы, каханне, адкажы, / Дзе смерць твая, тваё крушэнне? [2, 208]; Не трэба, дружа, не свяці / Ты мне любоўю: Баюся сэрцам прырасці, / Баюся болю...* [2, 163]; *Калі сэрца канае ад смагі / У пустынях людской мітусні, / Ты не зыч мне жаданай увагі, / А любоўю сваёй ахіні...* [2, 208]; *Ой, ёсць у мяне / Семсот галубоў, / Лятай, выбірай / Па сэрцу любоў...* [6, 73]; *Любоў мая, укрый мяне / Хоць позіркам замілаваным: / Хай, зноў табой паратаваная, / Душа хоць трохі адпачне...* [6, 97].

Спалучальнасць назоўнікаў *каханне, любоў* з прыметнікамі (пераважна якаснымі) дазваляе дэталізаваць і апісаць каханне праз прызму жаночых перажыванняў. Зафіксаваныя спалучэнні з прыметнікамі ілюструюць умненне паэтак па-мастацку перадаць разнастайныя нюансы пачуцця, якія перажываюцца асабіста жанчынай і ўласцівыя толькі ёй адной: *На злome вольнага крыла / І у звязэлым слове / Жыві, трагедыя святла, / Маёй зямной любові...* [8, 78]; ... *Хоць знаю, ніхто не павінны / У трудным каханні маім...* [8, 181]; *Жыццё, мяне не беражы / І надалей ад неспакою. / Не пакідай на той мяжы, / Што між гарачаю любоўю / І між нянавісцю ляжыць...* [10, 65]; *Долю не ўшчуваю, / не прашу адхманна, / еду пад аховай / вернага кахання...* [5, 119].

Адзначаюцца спалучэнні з прыметнікамі (дзеяпрыметнікамі), дзе відавочна прасочваецца характарыстычная прыкмета працягласці ў часе або аддаленасці пачуцця кахання: *За безаглядныя ўчынкi, / За незваротную любоў / Бянтэжыцца душа – дзяўчынка – / Ў нявыказным палоне слоў...* [8, 117]; *І толькі восенню імлістай / Жыве мая*

душа наноў, / Калі з курлыкканнем і свістам / Адносіць юную любоў... [8, 168]; Ну як табе пад інеем, вяргіня, / ты нібы радасць позняга каханья... [3, 63].

Са словамі каханне, любоў, пачуццё здольны спалучацца назоўнікі асобных лексіка-семантычных груп. У прыватнасці, у лексічным акружэнні даследаваных адзінак частотнымі выступаюць назоўнікі, якія перадаюць разнастайныя нюансы пачуццяў і перажыванняў, сведчаць пра напружаны эмацыянальны стан жанчыны, маюць памету знакаваці пачуцця: *І ты мне зорку абяцаў, / І падарыў яе ў шуканні / Цяпла спагады і любові...* [2, 92]; *Гатовая да ўсмешкі – запытання, / Да стоенай насмешкі з-за вугла, / Спазнала толькі я / азы каханья? / Ды і ў такім – няшчаснай не была...* [8, 248]; *Дзе нечакана выбухне аднойчы / і захлісне віхура пачуцця / Гусё жыццё пасля чытаюць вочы / у чужым паглядзе лепшы дар быцця...* [4, 9]; *Слоў медзякі... / Пачуццяў бранзалеткі. / Грай, святло! Струмень, любові ток!* [8, 264]; *Узаемнасці ні ў чым не абяцалі, / ды на парозе нашага расстання / тры тыдні зоркі ценямі пісалі / на курганах трывожны знак каханья...* [5, 132]; *Каханья растрывожаны агонь...* [5, 19]; *Жыву і, дзякуй, / не ў прасторы голай. / Мая душа / скарбонка пачуцця...* [8, 224]; *Сонца любові – за чорнай тугою, / Боль над усім...* [6, 136]; *Нашто ўзіраемся ў партрэт / Каханья, намі змалёваны?* [6, 159]; *Бывае ў мар такі ўздых, / Калі жыўе ў душы світанне. / І чую я Сцяпануў гімн / Жыццю, былінцы і каханню...* [8, 127].

Акрамя таго, пазначаны адзінкі могуць спалучацца з назоўнікамі, што маюць часовае значэнне, абазначаюць стан прыроды, надаючы тым самым пэўную сімваліку каханню: *Даўно няма адказу ў запытання, / Жывём пад знакам шанца і бяды. / І залатой разлукаю каханья / апрануты асеннія сады...* [8, 257]; *Аціхне шум. Ацяжалее крона. / Ды зноў успыхне лісіцкі выразны. / І блаславіць нашчадак акрылена / Каханья сад і ластаўку вясны...* [8, 251]; *І ападзе, як яблык мне на рукі, / Любві найшчодры, найкароткі дар / З такою ласкай і*

з такою мукай! – / Я Вам гляджу прыветліва ў твар... [12, 192]; *Я страчвала зімою той каханне, / на самай справе – толькі пачынала жыць...* [5, 153].

Лексічнае акружэнне канцэпту “каханне” прадстаўлена таксама і займеннікамі. Найбольш аб’ёмную ў колькасных адносінах групу складаюць словаспалучэнні з асабовымі і прыналежнымі займеннікамі. Гэта, безумоўна, тлумачыцца эгаістычнымі ўстаноўкамі і паводзінамі закаханых. Акрамя таго, гэты факт пацвярджае думку пра тое, што каханне з’яўляецца глыбока асабістым пачуццём, якое жанчына пастаянна аналізуе, ацэньвае, дэталізуе, узвышаючы (ці наадварот, у залежнасці ад абставін) свайго каханага і адначасова шкадуючы (пры недастатковай эмацыянальнай аддачы з боку каханага) сябе: *Яшчэ жыўе любоў твая і воля...* [8, 192]; *Мая трывожная любоў, / Перад табой я вінавата...* [8, 213]; *Мая любоў, ты зналася са страхам...* [8, 255]; *... Увесь працяты маея любоўю / І маім каханнем...* [13, 65]; *Хай над табой ластаўка крыляе. / Хай беражэ цябе любоў мая...* [2, 114]; *О гэта ззянне спадзявання, / Што лета нашага каханья / Навек нас выбавіць з зімы...* [2, 181]; *Любоў мая, укрый мяне / Хоць позіркам замілаваным...* [2, 213]; *Пачуцця твайго крыўдзіць не буду* [2, 221]; *Любоў мая, ты ведаеш даўно...* [6, 124]; *Няўжо мы некалі сабе даруем, / Што сірацілі наша пачуццё...* [6, 171]; *... Бо хочаш ты / Маея пяшчоты...* [13, 120]; *Я пра гэта мала так пісала – / Уся любоў засталася ў душы...* [4, 128].

Такім чынам, матэрыял дазваляе сведчыць, што сінтагматычнае поле канцэпту “каханне” рэалізуецца ў спалучэннях з дзеясловамі, прыметнікамі, назоўнікамі і займеннікамі. Гэты факт дэманструе жаданне паэтак апісаць, ахапіць каханне цалкам, назваць яго адметнай якасці і ўласцівасці, перадаць цэлую гаму пачуццяў і душэўных перажыванняў лірычнай гераіні, што ў выніку становіцца адметнай рысай жаночай паэзіі.

Літаратура

1. Сентенберг, И.В. Синтагматическая природа лексикализации [Текст] / И.В. Сентенберг // Синтагматика слова, словосочетания и предложения: межвуз. сб. науч. тр. – Вологда, 1988. – 185 с.
2. Мацяш, Н. Паміж усмешкай і слязою. Вершы і паэмы (1962–1992) / Н. Мацяш. – Мінск, 1993. – 301 с.
3. Баравікова, Р. Пад небам першага спаткання: лірыка / Р. Баравікова. – Мінск, 1990. – 174 с.
4. Баравікова, Р. Каханне: кніга лірыкі / Р. Баравікова. – Мінск, 1987. – 174 с.
5. Баравікова, Р. Дрэва райскай птушкі: лірыка / Р. Баравікова. – Мінск, 2007. – 270 с.
6. Мацяш, Н. Душою з небам гаварыць: выбр. лірыка / Н. Мацяш. – Мінск, 1999. – 462 с.
7. Каржанеўская, Г. На мове шчасця. Вершы / Г. Каржанеўская. – Мінск, 1973. – 56 с.
8. Янішчыц, Я. Выбранае / Я. Янішчыц. – Мінск, 1998. – 271 с.
9. Баравікова, Р. Сад на капялюшыку каханай: лірыка / Р. Баравікова. – Мінск, 1997. – 486 с.
10. Каржанеўская, Г. Невымоўнае: вершы / Г. Каржанеўская. – Мінск, 1991. – 287 с.
11. Янішчыц, Я. Каліна зімы: кніга лірыкі / Я. Янішчыц. – Мінск, 1987. – 206 с.
12. Янішчыц, Я.І. Пачынаецца ўсё з любові: вершы, паэмы / Я.І. Янішчыц. – Мінск, 2008. – 339 с.
13. Мацяш, Н. Паварот на лета: вершы, паэмы / Н. Мацяш. – Мінск, 1986. – 158 с.